

Lina Spies Hennie Aucamp-huldiging¹

Lina Spies is 'n afgetrede professor in Afrikaans letterkunde en was voorheen onder meer verbonde aan die Universiteite van Pretoria en Stellenbosch. Haar jongste digbundel heet *Duskant die einders* (Human & Rousseau, 2004).

Sedert die verskyning van Hennie Aucamp se heeleerste bundel kortverhale *Een somermiddag* in 1963 is ek 'n toegewyde leser en bewonderaar van sy werk. As literator het ek oor geen Afrikaanse prosais meer geskryf en gepubliseer as oor Aucamp nie. Dis nogal veelbetekenend as 'n mens in ag neem dat die poësie sowel my eie medium as my vernaamste navorsingsterrein is. Dis egter allermins vreemd, want waar Hennie Aucamp by geleentheid die kortverhaal en die gedig met mekaar vergelyk het, het hy hom afgevra of daar "in elke digter 'n verkapte kortverhaalskrywer skuil" en kom hy tot die gevolgtrekking: "Die veiligste stelwyse sou seker dít wees: dat daar 'n sterk affiniteit tussen die poësie en kortverhaal bestaan."

Daar "skuil" nie net 'n "verkapte digter" in Hennie Aucamp nie: dat hy in die volle sin van die woord ook 'n digter is, blyk uit sy liedtekste en sy sonnette. Verskeie van sy liedtekste het hulle vanselfsprekende bestemming in sy kabarette gevind en sy sonnette wat hy self karakteriseer as "wulpse sonnette" het in 2002 in bundelverband onder die titel *Hittegolf* verskyn. Ook is Aucamp ruim verteenwoordig deur Gerrit Komrij in sy opspraakwekkende bloemlesing *De Afrikaanse poëzie in 1000 en enige gedichten*.

Dit bring my by die verering van Hennie Aucamp tydens hierdie Klein Karoo Kunstefees onder die vaandel *Afrikaans Onbeperk*. Hierdie benaming of spesifisering van die bekroning spreek eintlik vir sigself, maar word as volg verduidelik: "Die Direksie van die KKNK gee sedert sy eerste fees in 1995 jaarliks erkenning aan uitnemende skeppende of uitvoerende werk, waardeur die ontvanger Afrikaans verruim en verryk het, byvoorbeeld: deur die skeppende orkestrasie van die volle register van Afrikaans; deur die vreeslose, skeppende verkenning van onontgonne onderwerpe en temas, en deur, hoe dan ook, aan almal wat droom en doen, 'n tuiste in eie taal te skep".

Die name van die verskillende vereerdes verskyn onder twee hoofde "Pioniersbydrae" en "Vernuwende Denke". Dié twee begrippe sluit so

nou bymekaar aan dat hulle ongetwyfeld nie as teenstellings bedoel kan wees nie. Die HAT definieer "pionier" as "iemand wat nuwe gebiede binnegaan en ontgin; baanbreker." Volgens die eerste en tweede voorbeeldsin gaan dit hier om geografiese ontginning; die verskuiwing van grense om grondgebied uit te brei: "Pioniers wat woeste gebiede binnetrek. Pioniers wat die binneland mak maak". Die tweede betekenis wat HAT aangee, is metafories: "Iemand wat nuwe gebiede van die gees ontgin".

Alhoewel wye erkenning en waardering nie uitgebly het nie en Aucamp verskeie literêre eerbewyse ontvang het, is hy eers in die onlangse verlede erken vir sy vernuwende bydrae tot die prosa van Sestig. Waar vernuwing aan die grond van vanaand se huldiging lê, wil ek kortliks daarby stilstaan.

In 1964, 'n jaar na Aucamp se debuut, word 'n ongepubliseerde verhaal van hom, "Au clair de la Lune", opgeneem in die bloemlesing *Windroos: verhale deur 10 sestigers* met 'n inleiding van Van Wyk Louw onder die sprekende titel "By ons jongste prosa". Die verteenwoordiging van Aucamp in dié bloemlesing bewys dat hy tot die binnekring van sestig gereken is, maar uit die biografiese aantekeninge blyk *indirek* dat hy tog nie as een van die definitiewe vernuwers beskou is nie. Hy het volgens dié aantekeninge "tot dusver toe nog net een bundeltjie met jeugsketse gepubliseer".

"Jeugsketse" het sonder meer betrekking op die verlede van die volwasse skrywer en vir die ingeligte Afrikaanstalige leser roep dit ook onwillekeurig 'n assosiasie op met die milieu waarteen menslike lotgevalle hulle by herhaling in die ouer Afrikaanse prosa afgespeel het: die platteland, die dorp, die plaas. In sy belangrike kortverhaalbundels wat na *Een somermiddag* verskyn en waarmee Aucamp spoedig 'n voorste plek as Afrikaanse prosaïst verower, word die plaasmilieu in van die bekendste verhale kontinue ontgin.

Dit is hoogswaarskynlik hieraan te wyte dat Aucamp se bydrae in die sestiger- en sewentigerjare waardeer maar nie as vernuwend beskou is nie. In sy inleiding tot *Windroos* wys Van Wyk Louw immers daarop dat die "meerderheid van die sestigers" uitgetree het uit 'n "ouer, vandag verouderde tradisie" wat hy omskryf as "plattelandse realisme, boerromantiek, of estetiese soeke". Aucamp se werk het in 'n sekere sin nog die stempel gedra van "plattelandse realisme" en "boerromantiek".

Wat miskien oor die hoof gesien is, is dat sy personasies op pynlike wyse vervreem raak van die landelike omgewing waartoe hulle vroeër in 'n harmonieuse relasie gestaan het; dat hulle daarmee in konflik

kom, en daarteen opval as anders en afwykend omdat hulle nie meer voldoen aan tradisionele waardes en norme nie. Aucamp ondersoek dus wel die “verwikkeldheid van menslike samelewings en individuele menselewens” wat Van Wyk Louw konstateer as ‘n tendens wat kenbaar geword het in die Afrikaanse literatuur “so om en by 1960”.

Die verwikkeldheid van menswees sluit die seksuele in as een van die onvervreembaarste, intiemste en wesenlikste elemente daarvan. Van Wyk Louw herken ‘n “kyk na seks” van naderby, as ‘n komponent van die vernuwing van sestig. Hy verwys na ‘n “klein melkweg van werklikhede wat rondom die geslagtelike aantrekking lê” met die implikasie dat dit wag om in Afrikaans verwoord te word. Geslagtelikheid omskryf hy in “alle betekenisse van: hetero-, homo-, a-seksueel, ‘pervert’ – narcissties, masogisties, sadisties en wat daar nog meer op ons klein planeet deur God toegelaat word, of ten minste deur Hom as moontlikhede oopgelaat is”. In sy steeds vrymoediger en indringender ontginning van die homoerotiek was Aucamp ongetwyfeld binne die klein kosmos van seksuele werklikhede ‘n vernuwer in Afrikaans.

As kortverhaalskrywer het Hennie Aucamp met buitengewone insig in die wese van die mens die vreemde “streke van die gees” gekaart. Hy het in sy verkenning van menswees in ‘n totaal van elf kortverhaalbundels grense verskuif, omdat niks mensliks aan hom vreemd is nie. Na sy debuut verskyn agtereenvolgens *Die hartseerwals* (1965), *Spitsuur* (1967), *‘n Bruidsbed vir tant Nonnie* (1970), *Hongerblom* (1972), *Wolwedans* (1973), *Dooierus* (1976), *Volmink* (1981), *Wat bly oor van soene?* (1986), *Dalk gaan niks verlore nie* (1992) en *Gewis is alles net ‘n grap* (1994). In 1982 is sy hele kortverhaaloeuvre tot op daardie tydstip, met besondere vermelding van *Volmink*, bekroon met die Hertzogprys. Naas Elise Muller is Hennie Aucamp die enigste skrywer wat dié prys, uitsluitend vir sy bydrae tot die kortverhaal ontvang het.

In *Volmink* wat by dié bekroning spesiaal vermeld is, verskyn die verhaal “Vir vier stemme” wat klassiek geword het in Afrikaans. In soverre ‘n produk van die menslike gees “volmaak” kan wees, is hierdie kortverhaal dít. Soos die bundeltitel *Volmink* te kenne gee, gaan dit egter in hierdie verhaal om mense wat deur die lewe vermink is; mense met onvervulde drome en behoeftes; draers van die “human stain”; geskendes in gees en liggaam. Die volmaaktheid van “Vir vier stemme” lê in die opbou van die verhaal, die mensbeelding en die taalgebruik. Die taal wat die verskillende personasies in hierdie verhaal praat, is die Afrikaans van die boere van die Stormberge wat Aucamp deur en deur geken het, maar elke personasie praat ook volgens sy eie aard. Dit bring

my by die verering van Aucamp as woordkunstenaar: hy kan inderdaad vanaand met vrymoedigheid gehuldig word as 'n skrywer wat Afrikaans "verruim" het deur die "skeppende orkestrasie van die volle register daarvan."

Aucamp is as 'n voorvegter vir die voortbestaan van Afrikaans, onder meer deur sy verset teen Engfrikaans, al bestempel as 'n pleitbesorger vir "suiwer Afrikaans". Niks kan verder van die waarheid af wees nie. Behalwe dat hy die begrip "suiwer Afrikaans" – of nog erger: "Algemeen Beskaafde Afrikaans" – nog *nooit* in 'n polemiese artikel of ope brief aan die pers gebruik het nie, bestryk hy in sy kortverhale, kabarette, liedtekste, sonnette en kwatryne die volle spektrum van al Afrikaans se variante. Hy huiwer nie om 'n volkse, 'n kru of 'n Engelse woord te gebruik as die teks dit vereis nie. Wat wel waar is, is dat hy hom nie daaraan besondig om hom, as die verteller in 'n verhaal, van die aanvangs – tot die slotwoord, van 'n pynigende koeterwaals te bedien nie.

Terwyl die verteller in "Vir vier stemme" boeiend vertel in 'n skoon, ongestremde, trefseker Afrikaans, laat hy oom Frik aan Beimen Botes sê: "Laat ek jou *interesseer* by my nig Fifi". En die verliefde Beimen dink: "Later was dit weer Lelike Let wat in sy gesig gelag het toe sy met haar ewige lemoenstroop kom *ienterfeer* het". En dis die verteller self wat as onbevange waarnemer in die persoon van oom Toon Lourens sê: "Ons lang afwesigheid het Beimen gepas. Toe ons terugkom (...) is hy en Fifi in mekaar se arms, en hulle dans die kalfiewals, en Beimen loer met sulke *poepogies* oor Fifi se skouers ..."

Aucamp gebruik alle variante wat gewortel is in 'n gemeenskap of 'n groep. Waarvan hy wel wars is, is modegrille. Daardeur het sy werk bewaar gebly van kunsmatige taalgebruik wat Afrikaans strem deur 'n onnatuurlike opstapeling van Engelse of kru woorde of woorde na aanleiding van watter taalmatige modeverskynsel ook al. In "Die lied van die Security Boys" uit sy kabaret *Slegs vir almal* (1986) gebruik hy die gemengde taal van sekuriteitswagte, wat nie uit die lug gegryp is nie, maar wat hy – vakman wat hy is – herskep het deur die gebruik van bandopnemers. Hierdie "struggle song" kan geen twyfel laat dat Aucamp nooit 'n pleitbesorger vir die gebruik van slegs een variant van Afrikaans was of kan wees nie.

Ons, ons
die Security Boys
by voorbaat gebên
uit die Upper Class joys
soos Varsity Jobs
en Wit Politiek –
is die waghonde snags
van die Groot Republiek

Ons, ons
die Security Boys
deur velkleur kondêm
of deur min onderwys
is uitskot maar man
solank ons maar tick
as die waghonde snags
van die Groot Republiek

Ons, ons
die Security Boys
met dagga en cane
en gewere as toys
sal waak oor die slaap
van Radical Chic
in die donkerte snags
van die Groot Republiek

Ons, ons
die Security Boys
sal voorbokke wees
as die People rejoice
en Varsity Jobs
en Bont Politiek
na die waghonde kom
van die Ou Republiek

Hennie Aucamp is 'n veelsydige skrywer. By die oorskouing van sy verstommende oeuvre blyk dit dat hy hom in opeenvolgende dekades keer op keer aan 'n verskillende genre gewy het wat op dié tydstip vir hom die natuurlike medium van uitdrukking was. Die sewentigerjare

verteenwoordig die hoogbloei van sy kortverhaaloeuvre; in die tagtigerjare skryf hy veral liedtekste wat ná hulle opname in enkele bundels hul eintlike bestemming vind in sy kabarette en in die negentigerjare word hy egodokumentaris met die publikasie van twee geredigeerde dagboeke *Gekaapte tyd* en *Allersiele*. Hy werk verder in hierdie rigting en teken sy herinneringe op in twee onlangse bundels *Bly te kenne* en *In die vroege*.

Na vele uiteenlopende reise in die gees waartydens Aucamp hom gevestig het as 'n veelkantige prosais kon hy hom veroorloof om na die bronne van sy menswees terug te keer en sy herinneringe te boek te stel. Aucamp se terugblik geskied egter nie deur die dowwe oë van 'n bejaarde nie, maar dis, soos die titel *In die vroege* te kenne gee, die skerp oë van 'n oggendmens wat hier terugkyk. Die geheue is die individuele mens en die geheue is ook die volk. Deur sy memoires word Aucamp 'n geheuebank van ons kultuur in die wydste sin van die woord. Hy gee hoop dat daar inderdaad "dalk niks verlore gaan nie".

Ten slotte: Die KKNK gee deur hulle toekenning erkenning aan 'n skrywer wat sy lesers kon leer ken deur die verskillende identiteite wat hy in hom geïntegreer het: die bodemvaste Oos-Kapenaar met sy blywende verbondenheid aan die Stormberge en die plaas Rust-mijnziel; die gesofistikeerde, kunssinnige Kaapse vrygesel; die integere Afrikaner en die ruim kosmopoliet; die nuuskierige wandelaar deur die werklikheid met die oog en die hart oop vir die gemarginaliseerdes van die samelewing; die Europees-gevormde mens met sy wortels diep in Afrika; die veldmens en die diereliefhebber met sy intieme verbondenheid aan die aarde.

Maar as Hennie Aucamp vereer word, moet hy veral vereer word as 'n skrywer wat groot is, omdat dit vir hom by die tekening van elke mens, hetsy man of vrou, oumens of kind, altyd gaan om die "menslike kondisie". U vereer vanaand inderdaad 'n pionier en 'n vernuwer van formaat.

Aantekening

1. Hierdie toespraak is gelewer op 10 April 2004 by die huldiging van Hennie Aucamp tydens die Klein Karoo Nasionale Kunstefees op Oudtshoorn.